

NOTES SOBRE L'OBRA LITERÀRIA DE BERNAT CAPÓ

Tomàs Llopis

Al número 2 de L'AIGUADOLÇ ens fèiem ressò de la publicació del darrer títol de Bernat Capó, *La Criminala*. Tanmateix el motiu d'aquestes «notes» és de fer un balanç esquemàtic de la seua producció literària (en català) aplegada en uns quants llibres deixant a banda, per ara, les seues col·laboracions en la premsa periòdica.

Hom ha titllat Capó d'ésser un escriptor costumista. Certament el fons de tota la seua producció és «comarcal», però aquest material, en les seues mans, depassa d'alguna manera allò que diríem literatura costumista. Dels textos escrits en català, només *Estampes pobletanes* té una clara intenció i un resultat plenament reeixit d'explicar costums. El mateix autor ens ho diu a les «Motivacions»: «Aquestes estampes, que constitueixen el contingut del llibre, no volen ser altra cosa que un intent de recuperar tota una sèrie de costums que desapareixen de les ocupacions comarcals, i d'altres que intueixen la seua seguida pel mateix camí de la desaparició i l'oblit». Dit en altres paraules, ara de Vicent Ventura, Bernat Capó vol en aquest llibre «evocar», «ser la memòria de tots» i per això s'adreça als més joves, «ells —diu Capó— han de saber com i de quina manera treballaven els seus avis i, de vegades, molts dels seus pares. Han de conèixer quines maneres tenien de divertir-se els seus avantpassats, no tan llunyans. I sobretot, no han d'ignorar les estretes relacions que existien entre els membres d'una família, el respecte als ancians, el calor d'un bes maternal, el somriure d'un pare». Aquestes consideracions, fetes l'any 1978, poden semblar insòlites si no tenim en compte el caràcter «anormal» de la nostra història literària. La literatura costumista, en la qual cal inserir aquest llibre, ha tingut la seua etapa en totes les literatures normals. D'exemples, n'hi podríem trobar a balquena. Però nosaltres, i més concretament a La Marina, no havíem tingut, entre moltes altres coses, un escriptor «testimoni» que ens fes el reportatge de tot allò que es va perdent sense remei. Bernat Capó, l'escriptor de Benissa, ha vingut, doncs, a omplir un buit important, a encetar una via que feia temps que hauríem d'haver iniciat. El resultat són aquestes *Estampes Pobletanes* dividides en quatre apartats: «Dels personatges», «Dels treballs», «De les diversions» i «De les relacions». Cadascun d'aquests apar-

tats conté dos o tres articles o «estampes». Així, els personatges són l'home i la dona. Sense rostre, sense noms, però amb tots els atributs característics. La dona s'encarrega de la casa, de preparar les sopes matinals per al marit, d'ajudar-lo quan cal. Totes les característiques de la dona de la comarca hi apareixen referides: és profundament religiosa, solidària amb el veïnat i vesteix de dol «més per costum que per convenciment». Un antropòleg hauria dit altres coses, o les hauria dites d'una altra manera, però l'escriptor que vol ésser costumista té la llibertat de poder acabar la seua descripció dient: «Així és la vida de la dona del llaurador, de les dones d'aquestes terres, dures i generoses alhora. Semblant a un dia de pluja que dona vida als camps i que de tant en tant deixa veure trossos de blau entre núvols grisos, ella troba la seua claror en la collita abundant, en la criança dels fills i l'abraç enamorat del marit».

En canvi, l'home, «el camper és fatalista —moros, àrabs, berebers, herència de tots ells, vigència de la raça els mestissatges de la qual deixaren un profund senyal— i conserva el sentiment atàvic que caracteritza els pobles orientals. Tot està escrit». Aquest tema de l'atavisme, sobretot referit als moros, és una constant en Bernat Capó que tindrem ocasió de comentar més avant.

Probablement, un dels apartats més interessants per al lector siga el dels treballs. Ací l'autor fa tres reportatges destinats a explicar els tres pilars fonamentals de l'economia de la comarca: «La verema», «Batre» i «Escaldar». Per aquesta secció desfilen un seguit d'aspectes útils per al filòleg, l'antropòleg i per a tots aquells que s'atansen a la vida tradicional de La Marina des de qualsevol àrea científica. El raïm és l'eix que genera probablement més rituals de tot el secà de la comarca. Capó no deixa ací ni un detall per explicar. Tot comença per la verema, en la qual hi ha un personatge sovint silenciats però molt important: el mul, l'animal que coneix el camí de casa sense necessitat que l'amo l'acompanye. A més, hi ha tot un procés d'elaboració del vi que ha canviat ben poc al llarg dels segles. L'autor descriu molt minuciosament tots els estris que hom hi utilitza: la trullola, les briagues, la premsa, el cup; i també els subproductes, el frare i la brisa. Tot un ritual que faria el goig de l'estudiós, com la dansa de xafar el raïm, descrita minuciosament en aquest llibre. De l'estampa intitolada «Batre», caldria destacar moltes coses que ja hem comentat, el lèxic específic o els protagonistes i llurs funcions, però sobre tot ara l'autor recull un aplec de cançons de batre i les classifica seguint un criteri temàtic: el llaurador parla al mul, pensaments de filosofia popular, cançons dirigides a la dona en general:

«Tu dies que no em volies
i feies la desmenjada,
amb les dos mans ho prenies
lo que jo te regalava...
...melocotons i bresquilles».

I la dona, sempre amatent a ajudar el seu marit, quan el substitueix en la batuda també té les seues cançons:

En l'església te vaig mirar,
i quan te vaig vore senyar,
els meus ulls foren testics
que em volies besar
on deies enemics»

Finalment, en aquest segon apartat hi ha el ritual d'escaldar. Tot seguint el procediment dels capítols anteriors, Bernat Capó ens facilita no només tots els treballs del dia assenyalat, que constituïen una diada importantíssima, sinó que també podem trobar la manera de preparar el lleixiu imprescindible. No és fàcil de descriure el museu antropològic que apareix al llibre: la cassà, els canyissos, els pilons, la caldera, el forn... i els pansers i tots els membres de la família, xiquets i tot. I encara el menú de l'esmorzar de migdia del dia d'escaldar: «pimentons, albergines i tomaques ben torrats, i tot això amanit amb dents d'all, crus i tallats de forma menuda, i oli pur d'oliva, potser de la pròpia collita. Aquesta mescla s'anomena mullador, possiblement perquè es menja sense coberts, emprant únicament els dits per a mullar el pa en la saborosa varietat gastronòmica». Les sardines i les anxoves, fetes a casa, l'amanida amb lletsons i la salmorra. Més tard aparegueren, i fou una gran novetat, els polps a la brasa o les sardines fresques. Això no eren plats de cada dia.

El llibre descriu també tres estampes més de la comarca. Ara ens hem de referir a les diversions. N'hi esmenta l'autor un parell: «El berenar de pasqua» i «la partida de pilota». La mona, l'origen, l'elaboració, la rivalitat entre les mestresses i tot allò que envoltava la festa. Les cançons i l'ús dels cosmètics entre les xicones: «aprofitaven la felicitat ocasió per a emprar els cosmètics que, habitualment, els estaven prohibits. La prohibició obeïa a tres poderosos raons: perquè escassejaven, perquè els preus eren massa alts i perquè sí. Aquest raonament el solien utilitzar els pares i els germans majors, sense detalls que posaren en clar la seua postura negativa». Quant a la partida de pilota, cal dir que l'escriptor-testimoni ens descriu el món que envolta el nostre joc més important, però també s'endinsa en els rerefons curiosíssims de la partida. Frases com «les partides es guanyen quan es fan» o «fer la pala», que són expressions encara vivíssimes en el parlar de la Marina, neixen practicament a l'entorn d'aquest joc. Menció a part pel seu dramatism mereix «La caça del tord», on cal la col·laboració d'alguns ocells engabiats.

Finalment, l'apartat «De les relacions» parla de dues estampes més: el punt escolar i les estrenes. Des dels orígens de cada costum fins als motius de la desaparició de cada cosa que hem perdut, hi ha, com sempre, una informació detallada.

L'extensió del nostre comentari respon només a la intenció de donar a conèixer com Bernat Capó sap traçar-se un fil en els seus llibres i arriba

a oferir una visió molt completa d'allò que es proposa de descriure. *Estampes pobletanes* és un llibre de costums tal com l'autor havia volgut, però per això el llibre següent que comentarem no és propiament de costums. *Espigolant pel rostoll morisc*, del qual no podem per raons d'espai oferir un comentari prou extens, és més aviat un llibre de viatges. Capó intenta uns altres camins en la seua trajectòria literària: va trescant pels camins de l'interior de La Marina i a cada poble on arriba parla amb la gent, amb els informadors locals més qualificats i recull les tradicions i els fets més destacats de la història del poble. Per la galeria caponiana desfilen personatges com el Nostre Senyor de Líber, els gossos i els galls de Gorga, o els «hippies» de Xaló per citar-ne alguns. Capítol a banda mereixen els roders tan abundants en les nostres terres. Miquel Fullana, de Murla, que va morir a Fontilles víctima de la terrible malaltia; el tio Sales de Beniardà, el braç dret del senyor de Guadalest, un tirà de qui diuen al seu poble que «es millor no haver-lo conegut i deixar quiet al mort»; però sens dubte el més representatiu o el més conegut fou Mitjana —Mixana, en alguns pobles—, de Castells, una biografia, a cavall entre la realitat, la tradició i la llegenda, com n'hi ha poques. Ací Bernat Capó s'endinsa en el paper de narrador i en un present històric encertadíssim conta el somni algerià de Joan Baptista Reig i Verdú, Mitjana.

Cal destacar dues coses fonamentals de l'obra de Bernat Capó: el record que ell té d'algunes vivències pròpies anteriors al viatge narrat i la fina sensibilitat de l'autor quan descriu poble, olors, colors i sensacions. «Espigolant» és anar recollint allò que uns altres han deixat, i Capó espigola el rostoll morisc; en cada poble hi ha algun vestigi del pas dels moros i cal trobarlo a base d'observar l'arquitectura, la gastronomia o simplement l'aspecte dels seus interlocutors. Però allò que ens n'ha quedat de forma més palpable sura en l'ambient, i la tasca de l'escriptor, del viatger, del caminant, és anar-ho descobrint i descriure-ho a base d'ofici, deixant córrer la imaginació i vivint —reconstruït— el món dels moriscos com a eix central, sense oblidar que els romans o els cartaginesos formen part també d'aquest fil conductor que és la història.

Comparant les *Estampes* i *Espigolant* veiem que tenim en un cas un Bernat Capó estàtic, que descriu imatges fixes i un altre que viatja a la recerca d'un país que encara és ben viu.

En la bibliografia de Capó hi ha, com hem apuntat més amunt, unes etapes i una diversificació de la seua activitat que va des de la constatació purament antropològica al joc de la imaginació, del punt de vista estàtic al del viatger. *El rossinyol del pou d'avall* és una faula popular benicenca plena de lirisme, i en *La Criminala*, el darrer dels seus títols publicats, canvia de to i ens conta una història terrible i real que encara coneix tothom a Xàbia. Però això són figures d'un altre paner. *La Criminala* no és un llibre de costums, ni tampoc un llibre de viatges. Ací ja hi ha noms i cognoms i personatges que s'aguanten per ells mateixos, pel que fan al llarg de la història, i hi ha uns espais i un temps i uns diàlegs que constitueixen allò

que la cultura popular transmet i que l'escriptor, quan ho passa al paper, ha de transformar —deformar— per tal de crear, com fa ara Capó, aquella aurèola de misteri que anuncia un crim monstruós.

No voldria acabar aquestes notes sense esmentar el fet que Bernat Capó té en premsa uns quans títols que probablement aniran en la línia de *La Criminala* o, si voleu, del relat breu. Per tant, després d'haver passat per una sèrie d'etapes, l'escriptor de Benissa haurà recollit els fruits d'un treball que no havien fet els seus avantpassats, que ell ha hagut de fer i que ara constituirà una fita per als escriptors de La Marina.